

Förord

Jag har anteckningar som min pappa Gunnar Hägg gjorde när han på 1970-talet intresserade sig för en grav på Sysneudd. År 2007 åtog jag mig i kontakt med Östergarn-Gammelgarns Hembygdsförening att gå igenom anteckningarna och redigera en liten skrift inför 200-årsdagen av begravningen av en man den 16 maj 2008.

Skriften utkom i en preliminär förstaupplaga och i en andra upplaga, båda 2008. Senare studier har gett kompletterande information. En tredje upplaga kom 2013. Några felaktigheter har kunnat korrigeras.

Ett tack går till Calle Berg för en del uppgifter. Tack till Nils Olov Ersson för hjälp med omslaget.

Uppsala i maj 2017

Ingemund Hägg

Grogarnsvägen 6, 62369 Katthammarsvik
Läbygatan 8, 75239 Uppsala

Tredje upplagan, andra tryckningen (med liten korrigerings)
Tryckt i Uppsala 2017

© Ingemund Hägg

Ur Flygfoto©Lantmäteriverket, Gävle 2008. MEDGIV-2008-17156

Graven 1808

I Östergarn och Gammelgarn berättar man sedan gammalt om en grav som finns ute på Sysneudd. Den sägs ha tillkommit i samband med den ryska invasionen på Gotland 1808. En svensk undsättningseskader ankrade i Sandviken i maj 1808 och därvid ska en man ha omkommit och begravts på Sysneudd.

Sysneudd hör till Östergarnslandet på östra Gotland, sticker ut intill Sandviken och är belägen inte långt från Katthammarsvik. Graven hittar man bäst från fiskeläget på Sysneudd. Man tar vägen utåt på udden och utgår från den första färsten efter fiskeläget. Man följer stängslet ungefär 300 meter i nordlig riktning fram till graven (ligger inom den på omslagsbilden markerade ellipsen). Graven försågs i maj 2008 med en informationstavla och en minnesplatta och 2015 med ett tun utformat och uppsatt av Kalle Norrby.

Vad traditionen säger

Enligt traditionen hette den omkomna mannen Mattias Lantz vilket omnämns i Torsburgs hembygdsförenings häfte 1927 och i Leonard Nordins ”*En bygdeskildring från östra Gotland*” (1965). Så här skriver Nordin:

”Gynnad av sydvästlig vind anlände eskadern vid middagstiden den 14 Maj till Sandviken och inlotsades av Rosvall. Trupperna ilandfördes med stor skyndsamhet och under bästa ordning, på den då ännu iståndvarande kalkugnskajen, och följande dag kl. 5 e.m. kunde de anträda marschen mot Visby. De bildar en så lång kolonn, att då de första voro vid Skags hade ännu inte de sista lämnat udden. En man av besättningen som hette Matias Lantz, hade vid seglens bärgning i Sandviken, ramlat ner från riggen och slagit ihjäl sig. Han blev begravd i den runda kullen ovanför

hamnen, som blivit av sjön upplagd när Sysne udd började stiga upp ur havet. ” (sid. 9).

I *Från gutabygd* (Minnesblad av Gotländska hembygdsföreningar 1925, sid. 19) skriver K. A. Hall

”Tio skepp med 1989 man ankrade i Östergarn den 14 maj. Under utskeppningen störtade en man vid namn Mattias Lantz ned från mastkorgen och dödades. Han jordades på en närbelägen kulle, som år 1854 invigdes till begravningsplats. Ännu och särskilt på midsommaraftonen samlas omkringboende ungdom, som under tystnad lägga blommor på den fallne krigarens grav.”

Vid den minnesceremoni vid gravplatsen som hölls 2008 fick den begravde en ursäkt av en talare för att det i bygden påståtts att mannen varit berusad vid olyckstillfället. Men någon sådan berättelse (myt) har jag inte kunnat finna i bygden och inte heller i skriftliga källor. Det fanns alltså inget att be om ursäkt för.

Gunnar Häggs efterforskningar

Jag bodde med mina föräldrar Gunnar och Gunnel och mina syskon somrarna 1946-1950 hos Anna och Karl-Oskar Pettersson på Sysne. Vi besökte graven varje sommar, vi bättrade på stenraden runt den lilla gravkullen och lade ibland dit blommor. Boende från Sysnegårdarna lade sedan lång tid dit blommor. Vi besökte också graven senare somrar men i början på 1960-talet var den lite svår att hitta, stenraden hade nästan försvunnit. Vi bättrade då på den igen.

När Edvard Nordström 1970 uppvaktades på sin 80-årsdag kom Gunnar Hägg att samtala med honom om graven och blev riktigt nyfiken. *Vem var mannen som slog ihjäl sig 1808? Kom gravplatsen till användning också 1854? Finns två gravar? Är den grav som är*

synlig graven från 1808 eller är det en grav från 1854? Gunnar Hägg besökte Krigsarkivet för att se vad som fanns där. Edwards son Ebbe Nordström begav sig till Landsarkivet i Visby och letade där och de utbytte information om vad de hittade i de två arkiven. Gunnar Hägg informerade landsantikvarien i brev 1970, 1975 och 1981 om vad som kommit fram.

1808 års ryska invasion och händelser i Sandviken

I början av 1808 gick ryska trupper in i Finland och redan i slutet av året blev Finland ryskt. Under kriget ockuperade ryska trupper Gotland i april 1808 men lämnade ön efter förhandlingar redan i maj samma år efter att ockupationen tagit slut den 16 maj. Den ryska landstigningen skedde vid Slesviken i Grötlingbo den 22 april. Den 24 april kom de ryska trupperna till Visby och den 25 april förklarades Gotland ockuperat. Men det var således en kort och också helt oblodig ockupation. En svensk undsättningsexpedition skickades från Karlskrona med linjeskeppet Konung Gustaf IV Adolph som flaggskepp. Skeppet var byggt 1799, hade ett displacement på 2680 ton, en besättning på 695 man och bar 78 kanoner.

Gunnar Hägg gjorde följande anteckningar från sina studier på Krigsarkivet 1970.

Undsättningsexpedition under befäl av amiral Rudolf Cederström lämnade Carlskrona den 11 maj 1808, angjorde Gotlands ostkust två dagar senare och ankom till Sandviken den 14 maj. Expeditionen bestod av
Linjeskeppet *Konung Gustaf IV Adolph*, flaggskepp,
fartygschef överstelöjtnant Lagerstråle
Linjeskeppen *Vladialaff*, *Prins Fredrik Adolph* och *Äran*
Fregatten *Bellona*

Briggen *Svala* och briggen *Disa*
Jakten *Fortuna*

I loggboken för skeppet Konung Gustaf IV Adolph
år 1808 finner man

Den 15 maj Til Ankars i Sandvik på Gottland i Maij
Månad År 1808

Kl:10 föll Båtsman af 1e Södermanlands
Compagnie No99 Lindgren från toppen och ned i
Däck och slog i gjäl (?) sig.
Kl ¾ 11 kom Sonen (oläsligt namn) om bord från
fregatten Bellona

Den 16 maj kl: ½ 9. Sämt i Land med BBs Sluppen den
Döde Båtsmanen af 1 Södermanlands No 99 Lindgren at
Begravas, ...

AfmönstringsRulla uppå 101. Man Båtsman af Första
Södermanlands Roterings Compi: (Juni 1805)
N.o 99 Karl Fred. Lindgren

samt i

Mönster Rulla för Örlogs Skeppet Gustaf IV Adolph 1808
1a Södermanl Compi:
99 Carl Lindgren Död genom vådelig
händelse

När Gunnar Hägg i loggboken för linjeskeppet Gustaf IV Adolph läste "Sonen" som kom ombord från Bellona var det en felläsning. Calle Berg fann vid en noggrannare granskning att det stod *Smeden* och inte *Sonen* och att namnet på denna smed var Fredrik Hammarström. I Bellonas skeppsmönsterrulla 1808:1 står det att Fredrik Hammarström avgått till skeppet Gustaf Adolph "med kost och likvid för dagen". Hammarströms besök på Gustaf Adolph hade nog inget att göra med dödsfallet. Han hade väl ett smedsjobb att utföra.

Båtsmannen Lindgren föddes som Carl Fredrik Andersson i Småland den 15 oktober 1777 i Linderås i Jönköpings län. Hans far hette Anders Carlström och var sadelmakare. Hans mor hette Stina Larsdotter och de fick elva barn. Carl Fredrik Andersson blev båtsman i Första Södermanlands Båtsmans-Kompani under Stockholms station som Nr 99 Carl Fredrik Lindgren. (Avmönstringsrulla Juni månad 1805, Svartlösa härad, Salem socken, Söderby Rotehåll.) Hans båtsmanstorp hette Tegellöt och är idag det enda bevarade båtsmanstorp i Salem. Att Andersson blev Lindgren beror på att namnet följer med själva torpet. Hans föregångare och hans efterträdare fick också namnet Lindgren. Lindgren gifte sig hösten 1805 med Greta Sofia Nilsson, piga i Söderby gård. De fick en dotter Eva Stina, född 1806.

Svaret på frågan vem som begravdes på Sysneudd är således att det inte var *Mattias Lantz* utan *Carl Fredrik Lindgren*. Men vad hände under Krimkriget? Var det någon annan som dog då och som begravdes på Sysneudd? Kunde det då ha varit en *Mattias Lantz*?

Krimkriget och händelser vid Östergarnslandet 1854

I Krimkriget stod Ryssland mot Storbritannien, Frankrike, Osmanska riket och Sardinien. Sverige var neutralt men hade kriget varat längre hade Sverige nog velat återta Finland. Gotlands försvar förstärktes. Brittiska och franska krigsfartyg försökte blockera ryska östersjöflottan i Östersjön.

Så här skriver Gunnar Hägg:

Enligt Bengt Bergman ”*Genom gotländska bygder*”
(Gotlands turistförening 1929, sid 67) kom graven ”ånyo till

användning under Krimkriget 1854”. Detta år var med anledning av Krimkriget en svensk-norsk eskader sammandragen i Östersjön från början av april till september. Eskadern överförde bland annat trupper till Gotland. Ett något mindre antal fartyg gjorde liknande tjänst under sommarhalvåret 1855. Det är ju möjligt att någon avliden härunder begravts på Sysneudd men jag bedömer det som mycket svårt att få detta dokumenterat på liknande sätt som för år 1808. Antalet fartyg var stort – en del även norska – och tidsperioden ganska lång. Loggböcker saknas också i flera fall.

Gunnar Hägg gick igenom Gotlands Läns Tidning (GLT) för perioden april 1854 – augusti 1856 för att se om där fanns något om eventuellt dödsfall och begravning på Sysneudd. Han fann följande:

Gotlands Läns Tidning (GLT) skriver den 21 april 1854:
”En större engelsk-fransk flotta passerade sistl. långfredag d. 14 dennes östra kusten av Gotland. Därom skrifver GLT:s Korrespondent på Östergarn den 15:e dennes

.....Vädret var synnerligen vackert, solvärme hela dagen, vinden VNF, nära stiltje så att den dels på Kyrko- och Grogarnsbergen, dels på Kuppen (vid Herrevik) och Sysne- udden (dit äfven jag begaf mig) talrikt församlade folkmängden fick njuta av ett Navalorama (skepps- skådespel) af sällsynt storhet och prakt....

Bland de talrika åskådarna bemärktes öfverallt soldater af Jönköpings regemente, hvilka väl aldrig förut skådat så många och så vackra flytande fästningar.

Rörande nämnda soldater så kan jag slutligen berätta en tillfällighet som ej är utan sin märklighet. Längs åt kusten äro här och där poster utställda, och en af dem står på Sysne- udden, bredvid en liten kulle, som innesluter –gissa

hvad – jo! stoftet af en år 1808 afliden och därstädes i särskild vigd jord hvilande landsman och kamrat av samma regemente.”

GLT 2 juni 1854 skriver

”Från lägret vid Visby afmarscherade d. 29 sistl. af Kgl. Jönköpings bataljon etc. ...Först äro af samma bataljon på strandpostering utkommenderade ...samt vid Östergarn 2:dre Kapten Adlerstam (såsom Befälhafvare) med en Under-officer och 20 man. ” Och den 7 juli: ” D. 17 skola Smålands Grenadierer och Jönköpings-bataljonen härifrån (Visby) aftåga till Kappelshamn, för att afgå den 19 till Westervik, och därifrån till hemorten.”

Som ett kuriosum kan nämnas att Gunnar Häggs far Erik Hägg skriver följande i sin bok om sin far konteramiralen Jacob Hägg, född och uppvuxen i Östergarn: ”Såsom femtonårig gosse åsåg min far från Grogarnsberget förbiseglingen av de allierade engelska och franska flottorna, vilka under Krimkriget opererade i Östersjön. Denna syn gjorde på honom ett så mäktigt intryck, att han samma dag hade fattat sitt beslut angående valet av levnadskall.”

Så här förhåller det sig med graven

Gunnar Hägg sammanfattade 1981 sina resultat.

1. Båtsmannen av Första Södermanlands Kompani No 99 Carl Fredrik Lindgren omkom den 15 maj 1808 i Sandviken och begrovs ”i land”, säkerligen på Sysneudd.

2. Gotlands Läns Tidning den 21 april 1854 omtalar att en liten kulle på Sysne udd innesluter stoftet av en år 1808 avliden och därstädes i särskild vigd jord vilande man av Jönköpings regemente. Antingen har två personer begravts

1808 på Sysne udd eller rapportören avsett Carl Fredrik Lindgren, som felaktigt trots tillhöra Jönköpings regemente därför att man visste att 1:sta bataljonen av detta regemente landsattes i Sandviken vid undsättningen av Gotland i maj 1808.

3. Namnet Mattias Lantz på den på Sysneudd begravne har jag tidigast funnit i K. A. Halls berättelse 1925 i ”*Från Gutabygd*”. Det kan inte återfinnas i tillgängliga loggböcker för i undersättningen deltagande svenska örlogsfartyg eller i rullor för Jönköpings regemente omkring 1808. Om Mattias Lantz tillhörde landstigningstrupperna (namnet, som snarare är ett soldat- än ett båtsmansnamn, skulle för övrigt kunna tyda därpå) är det föga troligt att han förolyckats på liknande sätt och nästan samtidigt med Carl Fredrik Lindgren. En olycka som skulle drabbat de två gemensamt är uteslutet, eftersom detta skulle ha framgått i loggboken för *Konung Gustaf IV Adolph*.

4. Halls tal om att gravkullen år 1854 invigdes till begravningsplats förefaller egendomligt. Den borde väl ha invigts redan 1808 och härpå tyder även upplysningen i GLT den 21 april 1854. Om en invigning skett 1854 borde denna haft samband med en ny begravning, som väl då borde ha gällt någon från bevakningsstyrkan under Krimkriget. Med hänsyn till ordalydelsen i GLT bör då denna begravning skett *efter* den 14 april detta år.

Två foton av graven – 1947 och 2009

På omstående sida finns två foton av graven, det övre från 1947 och det undre från 2009, dvs. drygt 60 år senare. I bakgrunden skymtar Sandviken. Personen på bilderna är Ingemund Hägg. Foto 1947 Gunnar Hägg och foto 2009 Anders Hägg.